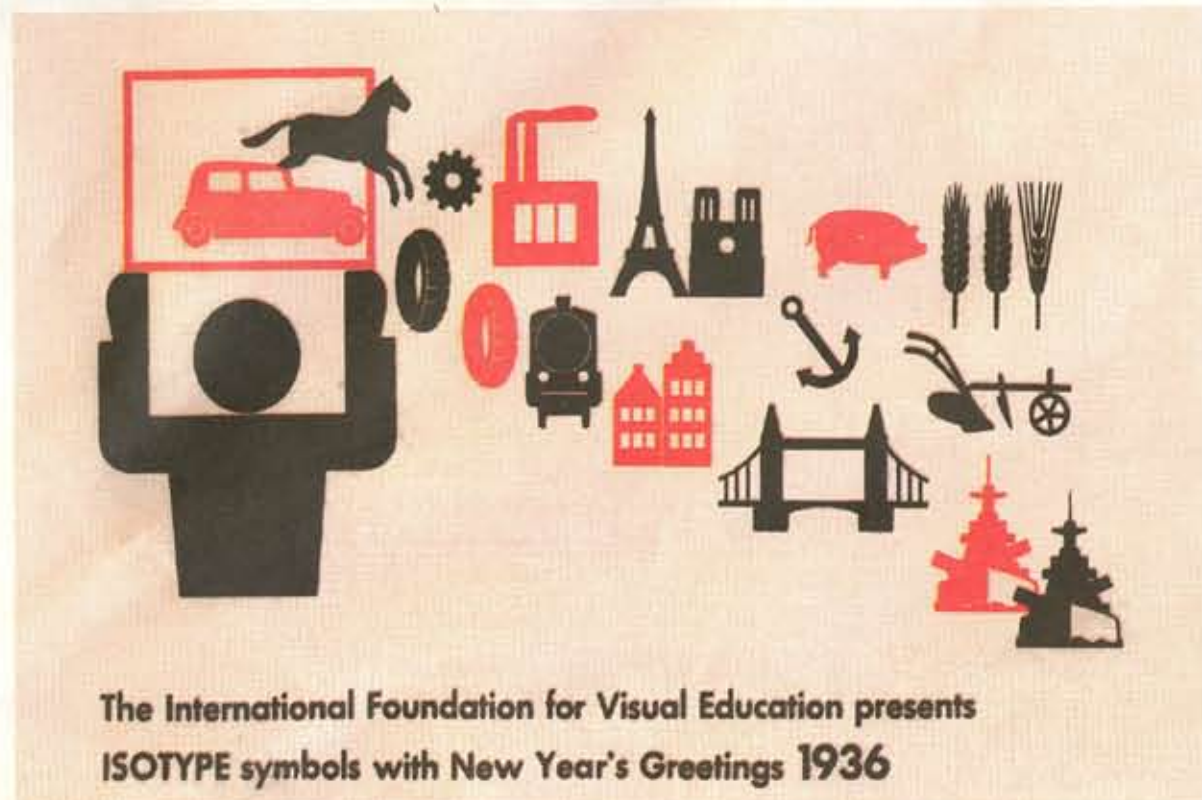

Een taal voor de hele wereld

The International Foundation for Visual Education presents
ISOTYPE symbols with New Year's Greetings 1936

Briefkaart uit 1936, uitgegeven door de International Foundation for Visual Education in Den Haag

Hij was de man achter de isotypes. Hij wilde bewoners betrekken bij de bouw van hun huizen. Een tentoonstelling en een boek belichten het werk van Otto Neurath.

Bernard Hulsman

Otto Neurath Foto Isotype Collection, University of Reading

Isotypes zijn in de mode. De 'icoontjes' voor arbeiders, boeren, indianen, chinezen enzovoorts duiken de laatste jaren overal op in tijdschriften over vormgeving. Toch zijn ze al oud: isotypes werden in de jaren twintig van de vorige eeuw ontwikkeld door het Museum voor Maatschappij en Economie in Wenen om beeldstatistiek over van alles en nog wat mee te maken.

Isotypes speelden ook een belangrijke rol op *Manifest*, de vorige maand afgesloten biënnale over 'Social Design' in Utrecht. *Lovely Language*, een van de twee hoofdtentoonstellingen van *Manifest* in het Centraal Museum in Utrecht, liet zien hoe isotypes de basis hebben gevormd voor hedendaagse pictogrammen en iconen. Op de expositie was ook veel aandacht voor de bijdrage van de Duits-Nederlandse kunstenaar Gerd Arntz aan de ontwikkeling van isotypes. (zie inzet)

De isotypes in de tijdschriften trokken de aandacht van Nader Vossoughian, assistent-hoogleraar architectuur aan het New York Institute of Technology. Ze leidden hem naar de Oostenrijkse socioloog Otto Neurath (1882-1945), die als directeur van het Museum van Maatschappij en Economie de drijvende kracht was achter de isotypes. De afgelopen jaren deed Vossoughian onderzoek naar het werk van Neurath, die van 1934 tot 1940 woonde en werkte in Den Haag. Zijn onderzoek resulteerde in het boek *Otto Neurath. The Language of the*

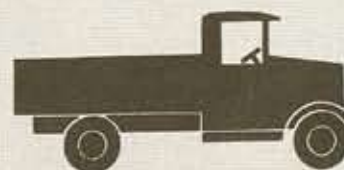
Global Polis en in de tentoonstelling *After Neurath: The Global Polis* in Stroom, het Haagse centrum voor kunst en architectuur.

After Neurath is een merkwaardige tentoonstelling. Een groot deel van de tentoonstelling bestaat uit vellen met beeldstatistiek over bijvoorbeeld het aantal runderen op verschillende continenten. Veel ervan hangen zo hoog dat het onmogelijk is om te bepalen waar ze over gaan. Heel erg is dat overigens niet: ook als de precieze inhoud onbekend is, vormen de vele isotypes in slagorde mooie, Nieuw-Zakelijke composities.

Vossoughian wil met zijn boek en tentoonstelling bewijzen dat Otto Neurath een 'gigant' van de moderne beweging is die ten onrechte is vergeten. Hiervoor laat hij zien hoe Neurath na de Eerste Wereldoorlog betrokken raakte bij de volkshuisvesting in Wenen. Onder de indruk van de zelfbouw van arme Weners, zocht Neurath naar een manier om de bewoners te betrekken bij de bouw van hun woningen. Alleen zo zou in de kapitalistische wereld zoiets als een 'Gemeinschaft', een gemeenschap, kunnen ontstaan, dacht hij. Neurath's inspanningen om de Weners bij de volkswoningbouw te betrekken waren vrijwel vergeefs.

In *Stroom* en in zijn boek gaat Vossoughian ook uitgebreid in op Neurath's betrokkenheid bij de Congrès Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM), de internationale beweging van modernistische architectuur. Ook hier had hij weinig succes. Met verschillende CIAM-prominenten, zoals de Amsterdamse stedenbouwer Van Eesteren, kreeg hij ruzie. Waar die nu precies over ging, weet Vossoughian niet duidelijk te maken. Maar je krijgt stellig de indruk dat het paternalisme en de technocratische benadering van stedenbouw van de CIAM-architecten weezin oepriep bij Neurath die altijd bleef geloven in 'organisatie van onderaf'. Over Le Corbusier, een van de drijvende krachten achter CIAM, schreef Neurath bijvoorbeeld: „Corbusier was altijd zo onsympathiek. Hij lag me helemaal niet, en zijn huizen ook niet." Le Corbusier's appartementengebouw in Genève had bijvoorbeeld onmogelijke glazen gevels waar vrouwen gordijnen moesten ophangen om zich te beschermen tegen ongewenste blikken, schreef Neurath. En de badkamer was een donker, klein hol.

Eigenlijk had Neurath alleen succes met zijn beeldstatistiek en zijn

De 4.000 isotypes van graficus Gerd Arntz

Het Museum voor Maatschappij en Economie van Otto Neurath was een vreemd museum. Het bevond zich in de kelder van het neogotische raadhuis van Wenen. Hier stonden panelen met tientallen beeldstatistiek die de bezoekers op een snelle, efficiënte manier informatie gaven over economische en maatschappelijke ontwikkelingen.

Woorden scheiden, beelden verenigen, was Neurath's motto bij de ontwikkeling van de beeldstatistiek. In de beginjaren van het museum maakte Neurath gebruik van onder meer militaire afbeeldingstechnieken. Maar vanaf 1928 schakelde hij ook kunstenaars in bij het ontwikkelen van de internationale beeldtaal van zijn statistiek. De Duits-Nederlandse graficus Gerd Arntz (1900-1988) maakte uiteindelijk 4.000 isotypes, zoals Neurath de pictogrammen voor beroepen, rassen, mannen, vrouwen, auto's enzovoorts noemde. Isotype is een afkorting van International Systeem van Typografische Beeldeducatie. Arntz' 4.000 isotypes zijn nu in bezit van het Haags Gemeentemuseum. Arntz was een meester in het reduceren van mensen, dieren en objecten tot silhouetten die aan enkele of zelfs slechts één attribuut herkenbaar waren. Zo kreeg een arbeider van Arntz een pet, en een fabrikseigenaar een hoge hoed. Dat Neurath koos voor

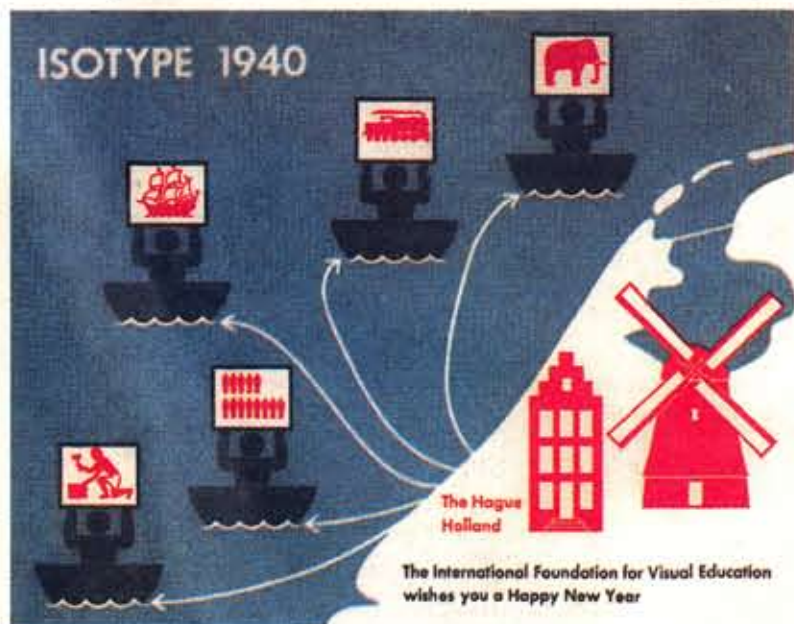
Arntz was niet vreemd. In de jaren twintig van de twintigste eeuw kreeg Arntz een zekere bekendheid door zijn sociaal-kritische hout- en lino-sneden. Ook hierin zijn de figuren dan simpele, direct herkenbare silhouetten.

Ook in de jaren dat Arntz isotypes maakte, bleef hij maatschappijkritische hout- en lino-sneden maken. Het internationale succes van de isotypes bracht Arntz in verschillende landen. Zo werkte hij begin jaren dertig enige tijd in

Moskou waar hij het Instituut voor Beeldstatistiek leidde. Na de sluiting van het Museum voor Maatschappij en Economie vestigde

Arntz zich, net als Otto Neurath, in Den Haag. Twee jaar later zorgde zijn antinazi-prent *Het Derde Rijk* (1934) voor een politiek incident. Onder druk van Duitsland werd de prent verwijderd van de tentoonstelling 'De Olympiade onder Dictatuur' in 1936 in Amsterdam. Anders dan Neurath vertrok Arntz niet uit Nederland bij de inval van Duitsland in 1940. Drie jaar later moest hij dienen in het Duitse leger. In 1944 werd hij in Frankrijk krijgsgevangen gemaakt en verbleef enige tijd in een kamp. In 1946 was hij terug in Nederland en trad hij in dienst van Centraal Bureau voor Statistiek (CBS).

Briefkaart uit 1940, uitgegeven door de International Foundation for Visual Education in Den Haag

isotypes. Zijn geloof dat beelden sneller en beter informatie konden geven dan teksten, maakte internationaal school. In verschillende landen, waaronder Nederland en de Sovjetunie, ontstonden instituten voor beeldstatistiek. Sommige beeldstatistiek in *Stroom* laten zien dat Neurath's geloof was gebaseerd op harde bewijzen. Zo hangt er een statistiek over de aantallen doden en overlevenden van verschillende oorlogen, die in één oogopslag duidelijk maakt dat de Russische veldtocht van Napoleon voor soldaten vele malen dodelijker was dan de Eerste Wereldoorlog.

Zijn heilige geloof in de kracht van de isotypes en beeldstatistiek als internationale, voor iedereen begrijpe-

lijke taal maakte van Neurath een pionier van het informatietijdperk. Terwijl de modernisten van het CIAM nog leefden in het machinetijdperk en Le Corbusier 'woonmachines' ontwierp, was Neurath al bezig met het ontwerpen van efficiënte informatie-overdracht. Maar uiteindelijk werd ook dit een mislukking. Van Neurath's verwachting dat gedeelde kennis over van alles en nog wat zou leiden tot één grote wereldgemeenschap, is tenslotte ook weer niets uitgekomen. Dat ondervond hij aan den lijve. In 1934 moest hij Oostenrijk wegens de opkomst van de nazi's verlaten. Zes jaar later, toen de nazi's Nederland binnenvielen, ontvluchtte hij Den Haag en vestigde zich in Londen waar hij in 1945 overleed.

Nader Vossoughian: *Otto Neurath. The Language of the Global Polis*. Uitg. Nai uitgevers, 174 blz. Prijs 39,50

Tentoonstelling: *After Neurath: The Global Polis*. T/m 6 april in Stroom Den Haag, Hogewal 1-9 Den Haag. Geopend: wo t/m zo 12-17 u.

In slagorde vormen de vele isotypes mooie composities